İSAR 1990 İSTANBUL

İslam Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı - İSAR

Cahiliye'den Emevilerin sonuna kadar

HAREMEYN

MUSTAFA S. KÜÇÜKAŞÇI

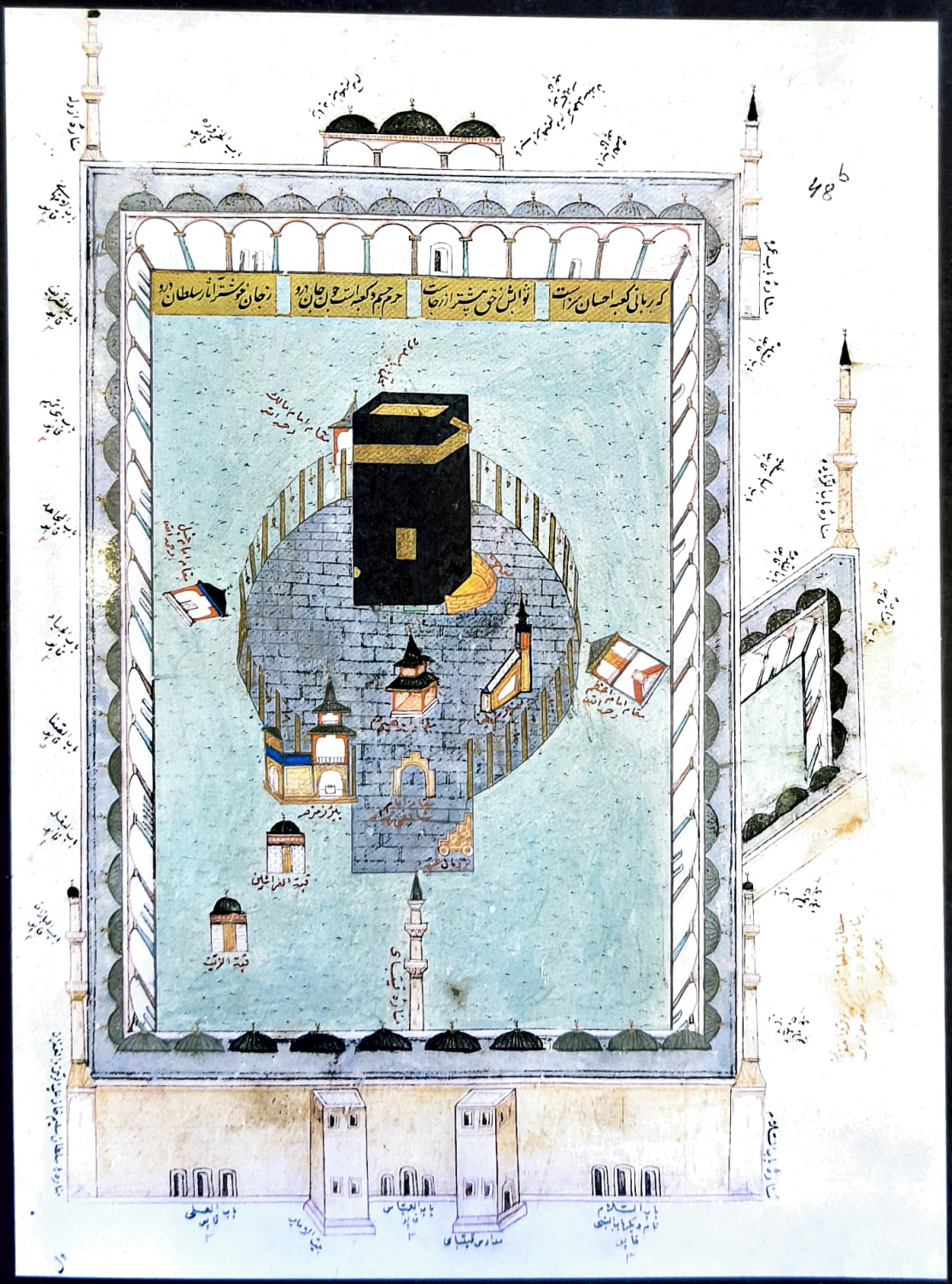

İstanbul 2003

İSLÂM TARİH, SANAT VE KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA VAKFI
(İSAR)

CAHİLİYE'DEN EMEVÎLERİN SONUNA KADAR

HAREMEYN

MUSTAFA S. KÜÇÜKAŞCI

Takdim
Ekmeleddin İHSANOĞLU

İstanbul – 2003

İSAR Vakfı Yayınları; No. 15
Yıldız Yayıncılık, Reklamcılık Yayınları; No. 3

ISBN 975-7874-11-6 (İSAR Vakfı)
ISBN 975-6855-09-6 (Yıldız Yayıncılık)

© 2003 (İSAR Vakfı)

YILDIZ
YILDIZ YAYINCILIK REKLAMCILIK A.Ş.

Tel: +90 212 629 87 28-29
Fax: +90 212 629 87 30
e-mail: Yildizofset@ttnet.net.tr

Kapak Düzeni: Hatice Polat
Sahife Düzeni: Acar Tanlak
Basıldığı Yer:
Yıldız Yayıncılık, Reklamcılık, Ticaret ve Sanayi A.Ş.
100. Yıl Matbaacılar Sitesi, 4. Cadde, No: 82
Bağcılar / İSTANBUL
2003

IRCICA Kütüphanesi Katalog Bilgileri:

Küçükaşcı, Mustafa S.
Cahiliye'den Emevîlerin sonuna kadar Haremeyn/Mustafa S. Küçükaşcı; takdim Ekmeleddin İhsanoğlu.-İstanbul: İSAR Vakfı; Yıldız Yayıncılık, Reklamcılık, 2003.
XXX, 365 s.: res., şkl.; 24.5 cm.-(İSAR Vakfı yayınları; no. 15. Yıldız Yayıncılık, Reklamcılık yayınları; no. 3)
Bibliyografya: s. 311-325.
Dipnot ve dizin var
ISBN 975-7874-11-6 (İSAR)-ISBN 975-6855-09-6 (Yıldız)
1. Mekke (Suudi Arabistan)-Tarihçe 2. Medine (Suudi Arabistan)-Tarihçe I. İhsanoğlu, Ekmeleddin (takdim) II. k.a. III. (Seri)
953.802

Dedelerim İhsan Küçükaşcı, İhsan Atçeken
ile sevgili eşleri Halime ve Şefika'nın
aziz hatıralarına...

İÇİNDEKİLER

TAKDİM XI
ÖNSÖZ XIII
KISALTMALAR XVII
KAYNAKLAR XIX
GİRİŞ 3

BİRİNCİ BÖLÜM
MEKKE HAREMİ

I. MEKKE'NİN KURULUŞU
A. Mekke'nin Coğrafî Konumu ve Topografyası 9
B. Mekke'nin Adlan ve İlk Sakinleri 16
C. Kusay'ın Mekke'ye Hakim Olması ve Uyguladığı İskân Siyaseti. 23
D. Mekke Şehir Devleti ve Unsurları 25
E. Hilfu'l -Fudûl 31

II. KABE
A. Kavram Olarak Kabe ve Buna Bağlı Olarak Oluşan Anlayış 38
B. İnşa ve Yenilenme Tarihi 41
C. Hacerülesved, Makâm-ı İbrâhim 53
D. Kabe'nin Hazinesi 58
E. Kabe Hizmetleri 59
F. Ebrehe'nin Kabe'yi Yıkmak için Mekke'ye Gelmesi 68

III. MESCİD-İ HARAM
A. Kavram Olarak Mescid-i Haram 74
B. Genişletme Çalışmaları 75
C. Zemzem 80

IV. HAREM
A. Kavram Olarak Harem ve Mekke ile Bağlantısı 90
B. Mekke Haremi'nin Sınırlan ve Mîkat Yerleriyle Bağlantısı 92
C. Mekke Haremi'yle İlgili Gelenekler 97

V. HAC VE UMRE
A. Kavram Olarak Hac ve Umre 106
B. Haccın İlanı ve Gelenekselleşmesi 106

C. İslâmiyete Kadar Hac ve Umre'nin Uğradığı Değişim 108
1. Panayırlar 113
2. Hums 115
3.Rifâde ve Sikâye 118
4. Haram Aylar 121
D. İslâm'da Hac ve Umre 127
1. İslâm'dan Sonra Hac Mevsimlerinde Mekke Evleriyle İlgili Oluşan Anlayış 139
E. Hac ile İlgili Görevler ve Hac Emirliği 141

VI. MEKKE'NİN FETHİ VE MÜŞRİK ARAPLARIN KABE'YE YAKLAŞMALARININ YASAKLANMASI
A. Mekke'nin Fethine Kadar Mekke-Medîne İlişkileri 147
B. Mekke'nin Fethi ve Bununla İlgili Tartışmalar 153
C. Müşrik Araplann Kabe'ye Yaklaşmalarının Yasaklanması 164

İKİNCİ BÖLÜM
MEDÎNE HAREMİ

I. MEDÎNE'NİN KURULUŞU
A. Yesrib'in Coğrafî Konumu ve Topografyası 171
B. Yesrib'in İlk Sakinleri ve Yahudiler'in Buraya Gelmeleri 178
C. Evs ve Hazrec'in Yesrib'e Yerleşmeleri 181

II. HİCRET
A. Yeni Arayışlar 184
B. Yesriblilerin İslâm'la Tanışmaları 185
C. Mekke'den Medîne'ye Hicret 189

III. HİCRET'TEN SONRA MEDÎNE
A. İlk Problemler ve Çözümleri 204
B. Yesrib'den Medîne'ye 209
C. Medîne'de Yerleşim ve Uygulanan İskân Siyaseti 212
1. Mescid-i Nebevi 217
a. Yapımı ve Genişletme Çalışmaları 218
b. Bölümleri ve Şehir Hayatındaki İşlevi 226
2. Medîne Çarşısı'nın Kurulması ve Uğradığı Değişim 236
D. Kıblenin Değiştirilmesi 243

IV. MEDÎNE'NİN HAREM KABUL EDİLMESİ VE HAREMEYN ANLAYIŞININ DOĞUŞU
A. Medîne Haremi 255
B. Mekke ve Medîne Şehirlerine Haremeyn Adının Verilmesi 262
C. Gayri Müslimler'in Haremeyn'e Girmeleri 266

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM HİLAFET MERKEZİNİN MEDÎNE'DEN NAKLEDİLMESİNDEN SONRA HAREMEYN

I. HİLÂFET MERKEZİNİN MEDÎNE'DEN NAKLEDİLMESİ
A. Medîne ve Hilâfet 273
B. Hilâfet Merkezinin Medîne'den Kûfe'ye Nakledilmesi 274
C. Emevî Devletinin Kuruluşu ve
Haremeyn'de Emevîler'e Karşı Oluşan Muhâlefet 278
1. HarreVak'ası 280
2. Abdullah b. Zübeyr ve Kabe Kuşatmaları 283
a. I. Kabe Kuşatması 286
b. II. Kabe Kuşatması ve Haccâc'ın Haremeyn Valiliği 291
D. Abdülmelik'in Kubbetû's-sahre'yı Yaptırması ve
Bunun Kabe ile Bağlantısı 295

II. HAREMEYN VE HÂRİCİLER
A. Haremeyn'de İlk Hâriciler 300
B. Ebû Hamza el-Hâricî'nin Haremeyn'e Hakim Olması 301

SONUÇ 306
BİBLİYOGRAFYA 311
HAREMEYN ŞEHİRLERİ İLE İLGİLİ
ÇİZİMLER VE RESİMLER 327
İNDEKS 351

Şehir ortamında doğup gelişen ve toplum hayatına en uygun şartların buralarda sağlanacağını salık veren İslâm ile kent kavramları yan yana gelince ilk olarak Haremeyn şehirleri akla gelir. İslâm kültürünün oluşumu tevhid geleneğiyle uzun bir süreçte gerçekleşen medeni toplum anlayışı tezahürünü Haremeyn şehirlerinde göstermiştir. Tevhidin sembolü Kâbe'nin bulunduğu Mekke ile tevhid halkasının son peygamberi Hz. Muhammed'in kabrinin bulunduğu Medîne şehirlerine Haremeyn adı verilmiştir. İslam geleneğinde Haremeyn terimiyle ifade edilen bu iki şehir, müslümanların yaşadıkları şehirlerden farklı bir konumda algılanmış ve bu şehirlerde özellikle VI-VIII. yüzyıllarda yaşanan deneyimden çıkarılacak tarihî ve toplumsal verilerin İslâm medeniyeti bakımından önemi vurgulanmıştır.

Şehir olarak Mekke, mabed olarak Kâbe ve bunlara bağlı olarak oluşan geleneğin geçirmiş olduğu tarihî süreç ile bu şehirde Hz. Muhammed ve ona tâbi olanlara karşı oluşan muhalefetin kırılarak şehrin fethedilmesi; hicretten sonra büyük bir değişim geçiren Medîne'de yaşanan tarihî tecrübenin dinî, siyasî ve sosyo-ekonomik dinamikleriyle, Hz. Muhammed ve müslümanların bu sürece yaptıkları katkılar ve bunların İslâm medeniyetindeki yansımaları; Emevîler'in yönetimi ele geçirmesiyle Haremeyn şehirlerinin kaybettikleri kazanımlarını ümmetin ihya etmek için gösterdiği çabalar ve buna karşı Emevî yönetimin geliştirdiği politikalar üzerinde durulan konulardan bazılarıdır. Haremeyn şehirlerinin oluşumu ve mimarî özellikleri incelenirken tevhid geleneğinin geçirmiş olduğu sürece vurgu yapılmakta ve bunun İslâm'ın doğuş yıllarında kazanmış olduğu özgünlüğün üzerinde özellikle durulmaktadır.